

УДК 373.2.011.3-51:81'243

**ПЕДАГОГІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ
ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДО НАВЧАННЯ
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДОШКІЛЬНИКІВ**

Шкваріна Т.М., канд. пед. наук (Умань)

У статті досліджено систему загальних педагогічних закономірностей, що ґрунтуються на часткових закономірностях системи підготовки вчителів до навчання іноземної мови дітей дошкільного віку.

Ключові слова: загальні педагогічні закономірності, система підготовки, вчителі іноземної мови, навчання іноземної мови, діти дошкільного віку.

Шкварина. Т.М. Педагогические закономерности подготовки учителей к обучению иностранному языку дошкольников. В статье исследуется система общих педагогических закономерностей, которые базируются на частных закономерностях системы подготовки учителей к обучению иностранному языку детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: общие педагогические закономерности, система подготовки, учителя иностранного языка, обучение иностранному языку, дети дошкольного возраста.

Shkvarina T. Pedagogical Regularities of Foreign Language Teachers Training in Teaching Children under School Age. The author investigates the system of general pedagogical regularities that are grounded on the particular regularities of the system of foreign language teachers training in teaching children under school age.

Key words: general pedagogical regularities, the system of training, foreign language teachers, to teach foreign languages, children under school age.

Постановка проблеми. В умовах глобалізаційних процесів відкритий характер українського суспільства детермінував розуміння в соціумі необхідності володіння однією чи декількома іноземними мовами (ІМ). Одним із проявів такого розуміння є прагнення багатьох родин прилучити дітей до вивчення ІМ вже з дошкільного віку. У лютому 2009 р. Міністерство освіти України провело Всеукраїнську нараду з проблем навчання ІМ у дошкільній і початковій школі. На нараді наголошувалося, що для організації навчання ІМ у системі дошкільної освіти вкрай не вистачає відповідних спеціалістів [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз виконаних досліджень з підготовки у ВНЗ III-IV рівнів акредитації педагогічних працівників до навчання ІМ дошкільників (С.В. Будак, Н.А. Горлова, В.М. Карташова, Н.Л. Московська, Г.В. Рогова, Н.А. Тарасюк та ін.) засвідчує, що багато проблем, розв'язання яких може поліпшити якісне забезпечення системи дошкільної освіти фахівцями ІМ, залишаються мало вивченими. Новизна проблеми, низка суперечностей, які потребують розв'язання, визначили необхідність розпочати дослідження за цим напрямом із встановлення сукупності педагогічних закономірностей і принципів створення та функціонування такої системи. Науковою базою для вирішення поставленого завдання стали законодавчо-правові документи про реформування національної освіти, сучасні дослідження проблем загальної теорії педагогіки, педагогіки вищої школи, навчання ІМ (А.М. Алексюк, Ю.К. Бабанський, В.П. Безпалько, А.М. Богуш, П.Я. Гальперін, С.У. Гончаренко, І.М. Дичківська, І.О. Зимня, І.А. Зязюн, О.Л. Кононко, В.В. Краєвський, В.Г. Кремень, А.В. Петровський, В.І. Луговий, С.Ю. Ніколаєва, О.Й. Негневицька, В. Оконь, І.П. Підласий, Ю.І. Пассов, О.Я. Савченко, З.І. Слєпкань, Н.Ф. Тализіна, М.М. Фіцула, В.В. Ягупов, Н. Douglas Brown, S. Krashen та ін.), теоретичне узагальнення експериментальних досліджень навчання дошкільників іноземної мови та підготовки педагогічних працівників до його проведення.

Обґрунтування системи підготовки фахівців ІМ для дошкільця, як будь-якої іншої педагогічної системи, вимагає визначення методологічного підґрунтя цієї методичної залузі [8, с. 59-63].

Педагогічні закони виступають теоретичною формою знання, що відображає об'єктивні зв'язки між явищами практики виховання, навчання й освіти. Специфіка педагогічних законів і закономірностей полягає в тому, що вони виявляються через свідому діяльність учасників педагогічного процесу, і тому, на відміну від загальних законів природи, їх дія неможлива поза такою діяльністю [1, с. 361]. Показниками закономірностей є їх причинно-наслідковий характер, всезагальність та повторюваність, як здатність відтворюватися в аналогічних ситуаціях [8, с. 91-92]. С.У. Гончаренко вказує, що закономірності – об'єктивні, стійкі, суттєві зв'язки у навчальному процесі, що зумовлюють його ефективність; ...зміст освіти

закономірно залежить від його завдань, які відображають потреби суспільства, рівень і логіку науки [4, с. 131]. В.В. Ягупов наголошує, що закони та закономірності визначають порядок досягнення цілей і завдань навчання, сприяють ефективному управлінню навчальною діяльністю [23, с. 281]. З цих позицій як загальні закономірності навчального процесу мають бути закономірності мети, змісту, якості, методів навчання, управління та стимулювання [23, с. 284-285]. І.П. Підласий поділяє закономірності на загальні, які охоплюють своєю дією усю систему чи її компоненту, та часткові (конкретні), дія яких поширюються тільки на окремі складові системи [14, с. 429-436]. Педагогічні принципи, які є обов'язковою компонентою педагогічних теорій та законодавчо-нормативних актів про освіту, виконують регулятивну функцію щодо педагогічної практики і тому у розв'язанні поставленого перед нами завдання розглядаються як одноступеневі до закономірностей поняття [1, с. 364].

Метою цієї статті є висвітлення результатів дослідження з визначення закономірностей підготовки у педагогічних ВНЗ III-IV рівнів акредитації вчителів до навчання ІМ дітей дошкільного віку.

Виклад основних матеріалів. Викладене вимагає розглядати професійну підготовку педагогічних працівників до навчання дошкільників ІМ як сукупність взаємодіючих елементів у самій системі та у взаємозв'язках із соціумом, який вона призначена обслуговувати. Така система має враховувати і базуватися на законах і закономірностях, що відображають як сутність самої системи підготовки, так і управління нею. У такій системі доцільно виділити і описати цілепокладальну, змістово-інструментальну, методично-організаційну (технологічну), контрольну-оцінювальну та управлінську підсистеми, результатом функціонування яких має стати відповідна якість вищої освіти вчителя [18]. Кожна з цих підсистем, як і система в цілому, має базуватися на педагогічних закономірностях загального характеру і часткових закономірностях, що конкретизують підготовку педагогічних працівників до навчання ІМ дошкільників.

1. Закономірності, що визначають місце підготовки майбутніх педагогічних працівників до навчання ІМ дітей дошкільного віку в системі педагогічної освіти. Система національної педагогічної освіти покликана вирішувати комплекс завдань: забезпечувати педагогічними працівниками відповідні галузі

освіти; продукувати, зберігати і передавати/споживати педагогічну інформацію; забезпечувати формування у майбутніх педагогічних працівників соціально необхідних стилів і методів діяльності [5; 7; 10; 11]. Головними закономірностями функціонування системи є закономірності щодо єдності системи педагогічної освіти:

- розвиток педагогічної освіти має відповідати потребам загальної і спеціальної професійної освіти, здійснюватися у тих напрямках, у яких еволюціонує освітня система;

- підготовка педагогічних працівників здійснюється за галузями науки та майбутньою професійною діяльністю;

- вимоги до особистісних якостей, стилю і методів діяльності підготовлених педагогічних працівників об'єктивно визначаються соціумом. Тому введення підготовки педагогічних працівників нового професійного спрямування має враховувати ці закономірності, займати власну нішу у системі педагогічної освіти, бути автономною, зберігати достатню стійкість своєї цілісності. Закон "Про вищу освіту", Постанова КМ України "Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем "бакалавр", "Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в Європейський простір", інші нормативні документи [3; 7; 9; 11; 15] дають підстави зробити висновок, що підготовка фахівців до навчання ІМ дошкільників має здійснюватися шляхом спеціалізації майбутніх учителів ІМ, незалежно від того, проводиться їхня підготовка лише за цим напрямом, чи цей напрям поєднується з іншими. Принципове значення для визначення категорії майбутніх педагогічних працівників, які можуть здобути спеціалізацію, має закономірність, сформульована у кінці ХХ ст. за результатами експериментального навчання молодших школярів і дошкільників про те, що найважливішою умовою запровадження раннього навчання ІМ є забезпечення вчителями, які повинні бути спеціалістами як з початкової освіти, так і з методики навчання іноземної мови. Ця закономірність знайшла закріплення у схваленій європейською спільнотою "Празькій моделі педагогічної освіти" [12, с. 112-113].

Із викладеного слідує, що підготовка педагогічних працівників до навчання ІМ дошкільників у педагогічних ВНЗ може проводитися тоді, коли студенти: 1) здобувають вищу філологічну освіту за

напрямом іноземна мова і ця спеціальність поєднується із спеціальністю "Дошкільна освіта"; 2) здобувають вищу філологічну освіту за напрямом іноземна мова і проходять спеціалізацію до роботи у системі дошкільної освіти; 3) майбутні дошкільні працівники здобувають другу спеціальність "Мова і література (із зазначенням мови)" і проходять спеціалізацію до навчання ІМ дітей дошкільного віку; 4) майбутні педагогічні працівники здобувають педагогічну спеціальність у галузі "Освіта" (напрямок "Початкова освіта" та ін.) та додаткову спеціальність "Мова і література (із зазначенням мови)" і проходять спеціалізацію до навчання ІМ дітей дошкільного віку; 5) вчителі спеціальності "Мова і література (із зазначенням мови)" у ВНЗ післядипломної педагогічної освіти проходять спеціалізацію до навчання ІМ дітей дошкільного віку; 6) схильні до вивчення ІМ вчителі у ВНЗ післядипломної педагогічної освіти здобувають спеціальність "Мова і література (із зазначенням мови)" і проходять спеціалізацію до навчання ІМ дітей дошкільного віку. У кожному варіанті підготовка з іноземної мови має базуватися на державних стандартах вчителя ІМ, а спеціалізація включати підготовку до роботи з дітьми дошкільного віку.

2. Закономірності визначення цілепокладальної підсистеми підготовки. Цілепокладальна підсистема визначає мету і, відповідно до неї, норми і правила (принципи), якими маємо керуватися, створюючи і реалізуючи підготовку вчителів до навчання ІМ дошкільників. Гуманізація національної освіти вимагає, щоб підготовка вчителів відповідала сучасній парадигмі педагогічної освіти. Тому "потрібно вибирати таку концепцію особистісно орієнтованої освіти, яка була б зорієнтована не лише на засвоєння системи знань і вмінь, а й на розвиток і саморозвиток особистості студента і викладача" [17, с. 50].

Під метою підготовки вчителя маємо розуміти результат його педагогічної освіти за фахом. Мета виступає системоутворюючим чинником освітньої цілісності. Обґрунтування мети має, перш за все, враховувати закономірності: про соціальний характер освіти; про єдність і взаємообумовленість виховання (самовиховання) як суспільного явища, навчання (самоосвіти) і розвитку; єдності і взаємообумовленості формування, розвитку, виховання, навчання і освіти. Важливою закономірністю педагогічної освіти є необхідність

забезпечувати відповідність між потребами дошкільної системи освіти у працівниках відповідних спеціальностей і кваліфікацій та якістю їхньої підготовки. Ця категорія розуміється як “сукупність якостей особи, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства” [15, стаття 1]. Таким чином, підготовка сучасних вчителів ІМ до роботи у дошкільній ланці освіти має на меті формування професійної компетентності, як інтегрованої характеристики особистості, що об’єднує знання, навички, вміння, креативність, ініціативність, самостійність, самооцінку, самоконтроль особистості, здатність адекватно користуватися ІМ у професійних цілях, навчаючи мови дітей і педагогічному професійному спілкуванні. Професійна компетентність працювати з дітьми дошкільного віку має знайти відображення у сформованості всіх компетенцій вчителя ІМ за цим спрямуванням: іншомовній комунікативній (мовленнєвій, мовній, соціокультурній, навчальній), методичній, психолого-педагогічній, соціально-трудовій, особистісного самоудосконалення. За кожним з цих напрямів має бути визначений стандарт вищої освіти [18 та ін.]. Щоб цілепокладальна функція була реалізована, на основі загальних закономірностей педагогічного процесу, вищої освіти, теорії і методики дошкільної та іншомовної освіти формується система принципів підготовки педагогів до здійснення іншомовної освіти дошкільників. Ця система принципів реалізується у визначенні змістово-інструментального, організаційно-методичного, контрольо-оцінювального компонентів [18 та ін.].

3. Закономірності змістово-інструментальної складової виступають вихідними для визначення змісту спеціалізації та основ укладання змісту у науково-методичному забезпеченні навчального процесу. Зміст навчання ? це структура, зміст і обсяг навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття вищої освіти і певної кваліфікації [15, стаття 1]. Зміст навчання знаходить своє відображення у освітньо-професійних характеристиках і програмах, навчальних планах, навчальних програмах, науково-методичних комплексах.

Із дидактичних і методичних закономірностей у першу чергу ми виділяємо наступні:

- обумовленість змісту освіти суспільними потребами, цілями навчання, рівнем розвитку теорії і практики навчання та його забезпечення;
- врахування єдності системи педагогічної освіти;
- цілісність та єдність дидактичного процесу;
- врахування тенденцій вищої, дошкільної, іншомовної педагогічної освіти.

Необхідно, щоб зміст підготовки педагогічних працівників до навчання ІМ дошкільників відображав закономірності і принципи сучасного етапу дошкільної освіти, закладені у стандарті – Державному компоненті дошкільної освіти та державній Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку “Я у світі” [2; 16].

Теоретичне дослідження та експериментальне навчання підтвердило, що зміст спеціалізації оптимально розподілити між варіативними курсами “Іноземна мова для професійного спілкування (дошкільна освіта)”, “Методика навчання ІМ дошкільників”, “Педагогічна практика”. Для спеціалізації майбутніх учителів ІМ, освітньо-професійна програма підготовки яких не містить курсів з теорії та методики дошкільної освіти, в ОПП має бути введений спецкурс “Педагогічні основи і організація дошкільної освіти” [18-21 та ін.].

4. Організаційно-методичні закономірності визначають вимоги до технології здійснення спеціалізації майбутніх учителів ІМ до роботи у системі дошкільної освіти. Закономірність реалізації методів навчання дошкільників ІМ визначається знаннями і навичками вчителя застосовувати здобуті у процесі спеціалізації знання про мету, зміст, методику і організаційні форми іншомовної освіти дітей. Дослідження в цій частині опиралося і враховувало наступні закономірності:

- результати спеціалізації залежать від способів залучення майбутніх учителів до навчальної діяльності, від використовуваних засобів навчання;
- урахування єдності системи педагогічної освіти; продуктивність засвоєння знань і умінь залежить від рівня проблемності навчання, зв'язку навчання з життям, інтенсивності залучення студентів до розв'язання значущих для майбутньої практичної діяльності навчальних задач і проблем;
- забезпечення виховуючого і формуючого характеру навчання;

- забезпечення свідомості і активності, міцності і повноти засвоєння знань та умінь;

- забезпечення наочності, застосування сучасних технологій навчання;

- забезпечення індивідуального, особистісно орієнтованого підходу та ін. Впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу спрямовувалося на стимулювання і забезпечення систематичної самостійної роботи студента із засвоєння змісту освіти та інтенсифікацію співпраці викладача з кожним студентом упродовж всього семестру, на заміну інформаційних технологій реалізації організаційних форм на стимулювальні, консультативно-систематизувальні та поглиблювальні технології [1; 3; 5; 7; 8; 9; 10; 11; 13; 14; 15; 17; 19; 23].

5. Закономірності контрольно-оцінювальної та управлінської підсистеми визначають наукові основи корегувальних впливів на навчальний процес. Корегувальні впливи мають: опиратися на результати педагогічного контролю за ходом і наслідками навчального процесу та оцінювання засвоєння студентами змісту навчання відповідно до його цілей і завдань, програмних вимог; забезпечувати діагностичну, навчальну, розвивальну та виховну функції. Неперервність, надійність, об'єктивність, валідність контролю і оцінювання забезпечують виявлення стану і оцінювання процесу формування якостей особистості, знань умінь і навичок, ефективності активізації навчально-пізнавальної діяльності і самовиховання, розвитку здібностей, формування у студентів творчого ставлення до оволодіння спеціалізацією [1; 10; 13; 17]. Ефективність контрольно-оцінювальної і управлінської підсистеми залежить від того, наскільки враховуються закономірності:

- забезпечення єдності і взаємодії змістової, процесуальної та організаційної сторін процесу спеціалізації;

- врахування єдності системи педагогічної освіти;

- забезпечення кредитно-модульної системи організації навчального процесу традиційними та інноваційними засобами навчання за профілем спеціалізації;

- забезпечення високого аналітичного рівня управління процесом спеціалізації;

- систематичність і обґрунтованість корегувальних впливів;

- стимулювально-виховний характер контролю та оцінювання;

- забезпечення всебічності контролю на основі єдиного базового комплексу завдань для проведення поточного, тематичного, модульного, рубіжного, підсумкового і заключного видів контролю, що відповідає кредитно-модульній системі;

- забезпечення єдності і взаємодії прямих і зворотніх зв'язків освітнього процесу спеціалізації;

- неперервність контрольно-оцінювального процесу;

- забезпечення єдності і взаємодії суб'єктів освітнього процесу спеціалізації;

- урахуванням мотивів оволодіння спеціалізацією;

- забезпечення розвитку ініціативи і творчого відношення до справи суб'єктів освітнього процесу та ін. [1; 3; 5; 8; 9; 10; 11; 13; 14; 15; 17; 19; 23].

Висновки: Підготовка педагогічних працівників до навчання дітей дошкільного віку на практиці може бути успішно реалізована за умови урахування головних і часткових закономірностей навчального процесу. Ці закономірності перебувають у єдності і взаємозалежності, визначають принципи спеціалізації майбутніх учителів ІМ до роботи у системі дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія / А.М. Алексюк. – К.: Либідь, 1998. – 553 с.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у світі”. – К.: Світич, 2008. – 430 с.
3. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посібник / [М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук та ін.]; за ред. В.Г. Кременя. – Тернопіль: Навч. книга: Богдан, 2004. – 384 с.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Державна національна програма “Освіта: Україна ХХІ століття”. – К.: Райдуга, 1994. – 62 с.
6. Іноземні мови в дошкільній й початковій школі: Всеукраїнська нарада // Освіта України. – 2009. 13 лют. – С. 1-2.
7. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції у Європейський освітній простір: Затвердж. наказом МОН України № 998 від 31.12.2004 р. // Освіта. – 2005. – 12-19 січ. – С. 2-3.

8. Краевский В.В. Методология педагогики: новый этап: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.В. Краевский. – М.: Изд. центр “Академия”, 2006. – 400 с.
9. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти: Стратегія. Реалізація. Результати / В.Г. Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
10. Луговий В.І. Управління освітою: навч. посібник / В.І.Луговий. – К.: Вид-во УАДУ, 1997. – 303 с.
11. Національна Доктрина розвитку освіти України // Освіта України. – 2002. – 23 квітня. – С. 1.
12. Никитенко З.Н. Каждому жителю Европы – иностранный язык с детства / З.Н. Никитенко // Иностр. яз. в школе. – 1998. – № 4. – С. 110-113.
13. Основы педагогики и психологии высшей школы: учеб. пособие / под ред. А.В. Петровского. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1986. – 304 с.
14. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс / И.П.Подласый. – М., 1999. – Кн. 1. – 450 с.
15. Про вищу освіту: Закон України, прийнятий Верховною Радою України 17.01.2002 р. – Освіта України. – 2002 р. – 22 квітн.
16. Про дошкільну освіту: Закон України, прийнятий Верховною Радою України 11.08.2001 р. – Освіта України. – 2001 р. – 12 серп.
17. Слепкань З. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: навч. посіб. / З. Слепкань. – К.: Вищ школа, 2005. – 240 с.
18. Шкваріна Т.М. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вчителів до здійснення іншомовної освіти дошкільників: монографія / Т.М. Шкваріна. – Умань: УКВПП, 2008. – 392 с.
19. Шкваріна Т.М. Англійська мова: підручник для студентів вищих навчальних закладів / Т.М. Шкваріна – К.: Освіта України, 2007. – 688 с.
20. Програма з англійської мови для професійного спілкування: (дошкільна освіта). – Умань: Пронікс, 2006. – 31 с.
21. Шкваріна Т.М. Методика навчання ІМ дошкільників: навч. посібник / Т.М. Шкваріна – К.: Освіта України, 2007. – 300 с.
22. Шкваріна Т.М. Англійська мова для дітей дошкільного віку: програма, методичні рекомендації: навч. посібник для вчителів ран. навчання англ. мови, студентів вищ. пед. навч. закладів / Т.М.Шкваріна. – К.: Шкіл. світ, 2008. – 112 с.
23. Шкваріна Т.М. Англійська мова для дітей дошкільного віку: книга для вчителя: навч. посібник для вчителів ран. навчання англ. мови, студентів вищ. пед. навч. закладів / Т.М. Шкваріна – К.: Шкіл. світ, 2009. – 160 с.
24. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / В.В. Ягупов. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

© Т.М. Шкваріна, 2010